

Vietnamkriget och de svenska diplomaterna

Några invändningar

av Rolf H Lindholm

Résumé

Gunnar Åselius, Professor of military history at the Swedish Defence University, published a book on “The Vietnam War and the Swedish diplomats” in 2019. He claims that a group of young left-wing diplomats had an important influence on the Swedish Vietnam policy. The leader of this “red gang” was Jean-Christophe Öberg, Secretary to the Minister for Foreign Affairs Torsten Nilsson. In this article some objections are made against the one-sided tendency of the book. A majority of the diplomats in the Swedish Ministry for Foreign Affairs were apolitical civil servants who endeavoured to provide the government with the best possible facts for decision-making. Some examples are mentioned. At one point the influence of the left-wingers threatened to compromise the Swedish policy of neutrality. In September 1969, the Minister for Foreign Affairs publicly promised more than 200 million Swedish kronor to North Vietnam as development aid and credits. This was in violation of international law, which forbade a neutral state to support a belligerent nation with credits, subsidies, or the like. The promise was changed, and the Swedish help would be payed after the war. In September 1973, the influence of the “red gang” came to an end. The Under Secretary of State for Foreign Affairs Sverker Åström told the then-Minister for Foreign Affairs Krister Wickman that he would resign his office if the left-wing group were not removed. Åström remained, and the politicizing young diplomats were posted abroad.

GUNNAR ÅSELIUS, PROFESSOR i militärhistoria vid Försvarshögskolan, gav 2019 ut boken *Vietnamkriget och de svenska diplomaterna*. Det är ett utförligt och väl dokumenterat arbete. Särskilt värdefull är redogörelsen för Vietnamkrigets olika faser. Åselius redogör även för Nordvietnams propagandalögner. En gällde FNL i Sydvietnam. Den Nationella fronten för Sydvietnams befrielse (FNL) grundades i december 1960. Den var inte en spontant uppkommen folk rörelse i söder ”vilket var den dominerande uppfattningen i Sverige under Vietnamkriget, även inom UD” utan från första början en kommunistisk täckorganisation av samma slag som Viet Minh hade varit under 1940- och 1950-talen.

”Rörelsen skulle säkra att all opposition i samhället hamnade under Hanois kontroll.”

Åselius är kritisk mot en grupp unga diplomater på UD, ”de rödas gäng”, som fick ett mycket stort inflytande på den svenska Vietnampolitiken. Särskilt hård är kritiken mot Jean-Christophe Öberg, som var utrikesminister Torsten Nilssons sekreterare och fick agera mycket fritt. Andra medlemmar i ”gänget” var Rolf Ekéus, Ulf Svensson, Thomas Palme och Peter Landelius. Många tjänstgjorde på U-avdelningen (Avdelningen för internationella biståndsärenden), som snabbt expanderade. Man hade gott om pengar att spendera, eftersom det svenska biståndet ökade år från år för att uppnå

enprocentsmålet. En av de få kvinnliga diplomaterna på den tiden, Ethel Ringborg, var sektionschef för bilateralt bistånd och en av de röda. Karakteristiskt för gruppen när det gällde det svenska biståndet var att man ville koncentrera det till de socialistiska u-länderna ”som eftersträvar en utveckling präglad av social och ekonomisk rättvisa”. Hit räknades Nordvietnam, Cuba och Tanzania.

En viss slagsida får Åselius bok genom att den framför allt sysslar med det röda gänget. En majoritet av diplomaterna på UD var vanliga statstjänstemän utan partipolitiska kopplingar. Dessa ”opolitiska” tjänstemän såg som sin uppgift att ge departementsledningen bästa möjliga och allsidiga underlag för att fatta beslut. Vid genomförandet av besluten skulle tjänstemännen förstås vara lojala mot riksdagen och regeringen.

När Vietnampolitiken hotade att skada svenska intressen, t ex efter Torsten Nilssons utspel på den socialdemokratiska partikongressen den 30 september 1969, var det chefen för Politiska avdelningen Wilhelm Wachtmeister och docenten i folkrätt Hans Blix (utrikesråd på UD) som såg till att man backade för att Sverige inte skulle bryta mot reglerna för vad en neutral stat får göra under ett pågående krig. I Torsten Nilssons tal stod det:

Jag är övertygad om att regeringen har en stark folkopinion bakom sig, när den nu planerar bistånd och krediter på över 200 miljoner till Nordvietnam att utgå under tre år. När striderna i Sydvietnam nått sitt slut, hoppas vi också där kunna göra mera omfattande insatser.

Personligen fick jag en hel del att göra med Vietnamfrågan. Jag antogs som attaché i december 1962, och när jag återkom till UD efter de första utlandsplaceringarna i Alger och Bonn placerades jag på Pol. II (Politiska avdelningens andra byrå). Där tjänstgjorde

jag från oktober 1967 till mars 1969, då jag blev andreman på Rapportsekretariatet. Även under tiden där och sedan på Handels I (Handelsavdelningens första byrå) från mars 1970 till oktober 1971 skrev jag några promemorior m m i Vietnamfrågan.

Det var inte många som arbetade på Politiska avdelningen under 1960-talet. Pol. I ansvarade för Norden och Östeuropa. Pol. II för resten av länderna i världen och Pol. III för FN. På Pol. II var Dag Malm chef. Magnus Vahlquist hade Nord- och Sydamerika, och jag hade Afrika, Asien och Oceanien. I mitt område fanns åtskilliga konflikter: Vietnamkriget, Mellersta Östern, Biafra (som försökte bryta sig loss från Nigeria) samt Södra Afrika (med apartheid i Sydafrika, Sydvästafrika (senare Namibia), sanktioner mot Rhodesia samt Portugals kolonier). På Pol. II fanns också Jan af Sillén, som skötte Europarådet.

Jag hade ett behov av att känna till bakgrunden till Vietnamkriget och skrev därför den 12 januari 1968 en ”P.M. om delningen av Vietnam”. På samma sätt skrev jag den 18 januari en ”P.M. om delningen av Korea”. Den 21 maj upprättade jag en PM om ”Erkännande av stater” och den 17 juni en förtrolig promemoria om ”Jerusalems status och Sveriges inställning till frågan”. När jag sökte in på UD hade jag en jur kand, och jag hade mot slutet tillämpade studier i ämnet folkrätt. Då skrev jag en uppsats om ”Internationella konferenser – Teknik och folkrätt”. Den infördes i *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1963. Under tjänstgöringen på UD hade jag många tillfällen att komma i kontakt med folkrättsligt relevanta frågeställningar. Detta ledde till att jag bedrev forskarstudier och 1987 disputerade på en avhandling i internationell rätt: *Sveriges neutralitet*.

Inom Pol. II upprättades översiktliga sammanställningar om utvecklingen i Vietnamkriget och i Mellersta Östern. Dessa tillställ-

des riksdagen och en bred krets inom Rege-
ringskansliet. Jag skrev t ex koncept den 8
augusti 1968 och den 7 januari 1969 om
Vietnamkriget.

Om ”Desertörer och vapenvägrare” skrev
jag en promemoria den 18 februari 1969.
Bakgrunden var att amerikanska desertörer
hade tillåtits kvarstanna i Sverige av ”hu-
manitära skäl”. Då och då väcktes frågan
varför de inte beviljats ”politisk asyl”. Jag
gick igenom ett antal punkter som var rele-
vanta i sammanhanget:

- a) Konventions- och lagbestämmelser, all-
män folkrätt,
- b) Svensk praxis,
- c) Nuläget.

När det gällde svensk praxis fann jag i UD:s
arkiv en promemoria den 8 april 1953 av
utrikesminister Östen Undén. Han argumen-
terade för att vapenvägrare skulle behandlas
på samma sätt som desertörer (det rörde sig
i det aktuella fallet om en fransman, som
ville undvika militärtjänst i hemlandet). Min
slutsats i promemorian var:

Problemet kommer förmodligen att finna
sin lösning, därigenom att en liberal praxis
utvecklas, när det gäller att förlänga deser-
törers och vapenvägrares uppehålls- och
arbetstillstånd i Sverige.

En annan promemoria, den 27 oktober 1969,
gällde ”Hjälp till krigförande”. Den skrevs
alltså en knapp månad efter Torsten Nilssons
utspel om hjälp till Nordvietnam. Jag hade
avsnitt om

- A. Folkrättens regler,
 1. Krediter och kreditgarantier,
 2. Humanitär hjälp,
- B. Export-Import Bank Act.

Som avslutning skrev jag:

Mot svenska leveranser till Nordvietnam
av t ex konstgödsel och papper, så länge
Vietnamkriget pågår, talar främst den folk-
rättsliga komplikationen att endast huma-
nitär hjälp är tillåten. Sådana leveranser
skulle kunna ge upphov till föreställningar
att Sverige inte längre vore neutralt med
avseende på Vietnamkriget.

Det kreditstopp från Export-Import Banks
sida, som sådana leveranser troligen skulle
medföra, vore ytterligare en nackdel. Ett
sådant kreditstopp skulle även kunna leda
till vissa komplikationer i det nordiska sam-
arbetet. Danmark och Norge har ju liksom
Sverige intresse av att SAS skall kunna få
ytterligare krediter i Export-Import Bank i
samband med flygplansköp i USA.

Det synes mig som om övervägande skäl
talar för att Sverige, så länge striderna pågår
i Vietnam, koncentrerar sig på humanitär
hjälp i vedertagen bemärkelse. Denna hjälp
bör kunna ökas genom statliga anslag till
Röda Korset. Hjälpen bör givetvis gå till
både norra och södra Vietnam.

Om ”Hjälp till frihetsrörelser” skrev jag en
promemoria den 7 november 1969. Rubrik-
erna var:

1. Icke-inblandning i andra staters inre an-
gelägenheter,
2. Humanitär hjälp i konflikter, som inte är
av internationell karaktär,
3. Artikel 3 i Genève-konventionen 1949
angående skydd för civilpersoner under
krigstid,
4. FN-resolutioner om moraliskt och ma-
teriellt stöd åt frihetsrörelser.

Jag sammanfattade:

I Förenta Nationernas generalförsamling
har på senare år antagits resolutioner, som
uppmanar FN:s medlemsstater att ge mora-
liskt och materiellt stöd åt frihetsrörelserna
i Sydafrika, Namibia, de portugisiska ko-
lonierna och Rhodesia. Samma uppmaning
ges i den allmänna kolonialresolutionen

den 20 december 1968. I en resolution om fackorganen och kolonialdeklarationens genomförande 1968 rekommenderas fackorganen att hjälpa frihetsrörelserna i Rhodesia, Namibia och de portugisiska områdena i Afrika.

Sverige har röstat för sådana uppmaningar. Från svensk sida har dock framhållits, att begreppet ”materiellt bistånd” måste tolkas i överensstämmelse med FN-stadgans och folkrättens principer.

Såsom av den tidigare framställningen framgår torde i så fall även humanitär hjälp endast böra ges av staten genom en opartisk humanitär organisation som internationella Röda Korset.

Den 8 november 1969 skrev jag en promemoria: Några kommentarer till Thomas Palmes utkast ”Svenska utrikespolitiska beslut”. Jag menade att ”Palmes system verkar redan i teorin komplicerat, och jag tvivlar på att det skulle kunna fungera i praktiken”. Mot slutet skrev jag:

En svårighet när det gäller utrikespolitiska beslut är att vissa frågor är principfrågor medan andra är lämplighetsfrågor. Palme talar om ”upprätthållande av folkrättsliga principer” som ett submål under tre huvudmål. Om han därmed menar, att folkrättens regler i vissa fall skulle få vika för folkrättsstridiga medel, som ger högre målpuppfyllelse, så vill jag deklarerar en avvikande mening. Jag anser, att ett land som Sverige har all anledning att hela tiden röra sig inom folkrättens ramar. Folkrätten kan ge små stater ett inte oväsentligt skydd mot stormakter, som i sin maktfullkomlighet frestas att låta makt gå före rätt. En förutsättning för att man skall kunna hävda folkrättsliga argument är dock att man själv följer folkrätten.

En annan promemoria, den 19 december 1969, hade rubriken ”Politiserad u-hjälp? Några apropån till Ekéus, Ringborg, Svensson”. Trion hade i den socialdemokratiska tidskriften *Tiden* publicerat två artiklar om ”Svenskt

bistånd inför 1970-talet”. De pläderade för en huvudsaklig inriktning av det svenska utvecklingsbiståndet på ”progressiva”, d v s främst socialistiska länder som Tanzania, Cuba, Nordvietnam. Jag frågade:

Är det riktigt att politisera u-hjälpen, att satsa mest – allt? – på socialistiska u-länder? Att jag ställer frågan visar att jag personligen är skeptisk. Detta är dock oviktigt. Det viktiga är att de politiskt ansvariga och de ansvariga på tjänstemannaplanet noggrant väger för- och nackdelar, även effekten på u-hjälpsopinionen och på Sverige bilden i världen i stort och i u-länderna.

Debattboken *Det bidde en tumme* av Björn Elmbrant och Erik Eriksson föranledde en insändare av mig i *Svenska Dagbladet* den 4 november 1970: ”Vietnamhjälpen och neutraliteten”. Jag skrev att avsnittet om folkrätten i boken var oklart, missvisande och på en avgörande punkt felaktigt. Jag citerade ur Torsten Gihls bok *Folkrätt under krig och neutralitet* att

en neutral stat icke själv får understödja en krigförande med lån, subsidier eller dylikt. Men den är icke skyldig att förbjuda sina undersåtar att giva lån eller sälja varor på kredit till krigförande stater.

Denna genomgång torde ha visat att det på UD fanns motkrafter mot det röda gänget, som var okritiskt positivt till Hanoi och FNL. Den som satte stopp för gängets alltför stora inflytande var kabinettssekreteraren Sverker Åström. Den 13 september 1973 gick han in till utrikesminister Krister Wickman för att anmäla sin avgång och sitt utträde ur utrikes-tjänsten för det fall att utrikesministern inte biföll hans begäran att omedelbart desavouera några av sina närmaste medarbetare. En liten vänsterradikal grupp UD-tjänstemän agerade direkt hos utrikesministern och vid sidan av den ordinarie linjeorganisationen.

Åström blev kvar, och Wickmans politiska medarbetare fick placeringar utomlands.

När det gällde de svenska aktiviteterna för att få igång fredssamtal mellan USA och Nordvietnam respektive FNL råkade jag få vara med på ett hörn. Kontakt togs med FNL i Alger, där jag tjänstgjorde, och som chargé d'affaires fick jag den 5 oktober 1965 ta emot svaret från FNL:s centralkommitté. Det var avböjande: Ögonblicket ansågs ej lämpligt för inledande av kontakter med motståndarsidan. Fortsatta kontakter önskades dock

med svenska regeringen, och dessa borde ske i Alger. Jag instruerades den 12 oktober att till FNL:s representant, Huynh Van Tam, framföra att svenska regeringen för sin del också var beredd till fortsatta kontakter i Alger. Om ”Operation Aspen; Det svenska försöket att spela en förmedlande roll under Vietnamkriget” skrev jag ett avsnitt i min bok *Kalla kriget och Sverige* (2008).

Författaren är jur dr och f d minister i UD.